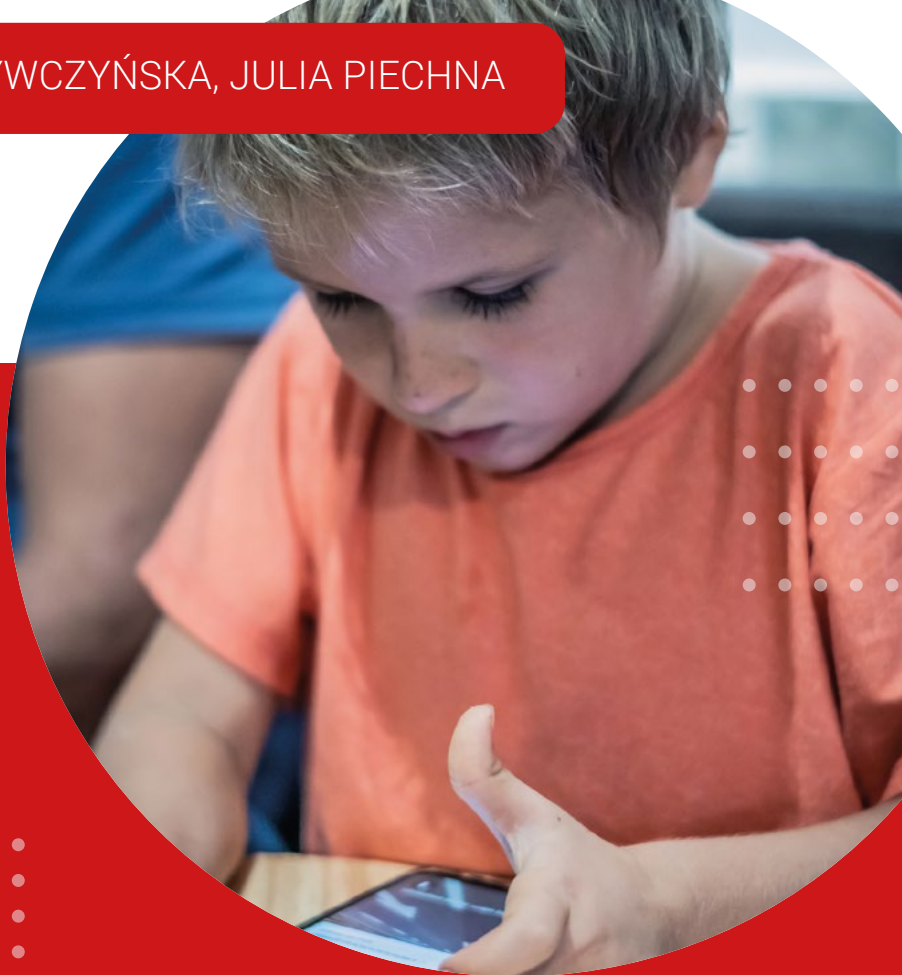

ANNA RYWCZYŃSKA, JULIA PIECHNA

SZKODLIWE TREŚCI W INTERNECIE PORADNIK DLA NAUCZYCIELI

BEZPIECZNI W SIECI Z OSE

OGÓLNOPOLSKA
SIEĆ EDUKACYJNA

Ministerstwo
Cyfryzacji

ANNA RYWCZYŃSKA, JULIA PIECHNA

SZKODLIWE TREŚCI W INTERNECIE
PORADNIK DLA NAUCZYCIELI

BEZPIECZNI W SIECI Z OSE ● ● ●

Autorki

Anna Rywczyńska, Julia Piechna

Redakcja językowa i korekta

Katarzyna Gańko

Opracowanie graficzne i skład

Aneta Witecka

© NASK Państwowy Instytut Badawczy

Warszawa 2023

Wydanie II poprawione

ISBN: 978-83-65448-62-0

Zdjęcie na okładce: AdobeStock, © NOVOZHILOV ANDREI

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne (CC BY-NC) 4.0 Międzynarodowe

NASK Państwowy Instytut Badawczy

ul. Kolska 12

01-045 Warszawa

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
Opis zjawiska – treści, których nie chcemy.....	7
Jak wielki to problem – co mówią badania?	10
Rodzaje szkodliwych treści	15
Konsekwencje kontaktu dzieci ze szkodliwymi treściami	23
Rola nauczyciela.....	27
Gdzie możesz szukać pomocy?	36
Przydatne strony	38
Bibliografia	39

WSTĘP

Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE) to realizowany przez NASK program, który daje szkołom w całej Polsce możliwość podłączenia szybkiego, bezpłatnego i bezpiecznego internetu. Dodatkowo towarzyszą mu działania edukacyjne dla nauczycieli oraz uczniów i rodziców, które promują zasady mądrego, odpowiedzialnego korzystania z internetu i technologii cyfrowych. Cykl „Bezpieczni w sieci z OSE” porusza ważny temat powszechnych wśród młodzieży cyberzagrożeń. Jednym z nich są szkodliwe treści.

Rok 2020 przyniósł rewolucję w postrzeganiu internetu w naszym życiu. Technologia, od lat stawiana w czołówce współczesnych osiągnięć, dotychczas wykorzystywana jedynie w części naszych codziennych aktywności, stała się obecnie podstawowym środowiskiem pracy, edukacji i relacji międzyludzkich. Pandemia wywołana przez COVID-19 pokazała nam, że wiele rzeczy dotychczas niemożliwych staje się osiągalne. Jednocześnie obnażyła jednak wszystkie słabe strony powszechnego procesu informatyzacji, który może być tak samo włączający, co wykluczający z życia społecznego.

Niezwykle wyraźnie było to widoczne na przykładzie uczniów i wyzwiań, jakie niosła – i po części dalej niesie – za sobą zdalna edukacja. Sytuacja kryzysowa pokazała, jak wiele dzieci i młodzieży zmaga się z brakiem dostępu do sieci i urządzeń oraz jak kapitały kulturowe i ekonomiczne mogą wpływać na uczestnictwo w procesie budowania się cyfrowego obywatelstwa. Jednym z największych wyzwiań związanych z efektywnym uczestnictwem w sieci jest na pewno umiejętna ochrona młodych użytkowników internetu przed zagrożeniami. Potencjał informatyzacji, bez mądrego przewodnictwa ze strony dorosłych, może skutkować narażeniem dzieci na różnego typu sytuacje ryzykowne: począwszy od zagrożeń związanych z cyberprzemocą, przez te związane z niebezpiecznymi relacjami, po niebezpieczeństwo kontaktu ze szkodliwymi bądź wręcz nielegalnymi treściami, które mogą negatywnie wpłynąć na rozwój i emocjonalność dziecka.

„Nieodpowiednie treści są priorytetem dla zmian, ponieważ wpływają na społeczeństwo jako całość, znieczulając obywateli na nienawistne wiadomości i zachowania” – to głos uczestników europejskiego badania dotyczącego potrzeb dzieci i młodzieży w środowisku cyfrowym #DigitalDecade4YOUth.

W ręce edukatorów oddajemy kolejny poradnik z cyklu „Bezpieczni w sieci z OSE”, który może być jedną z odpowiedzi na te potrzeby – opowie o tym, czym są szkodliwe treści, w jaki sposób zapobiegać kontaktowi najmłodszych z tymi materiałami i jak reagować, gdy taki kontakt nastąpi. Zapraszamy do lektury!

OPIS ZJAWISKA – TREŚCI, KTÓRYCH NIE CHCEMY

W sieci możemy zobaczyć z jednej strony wartościowe treści, a z drugiej – takie, które sprawią, że poczujemy się niekomfortowo, będziemy przygnębieni, zaniepokojeni. Tego rodzaju strony internetowe i inne materiały wywołujące negatywne emocje lub przedstawiające niebezpieczne czy niezgodne z prawem zachowania określamy mianem szkodliwych treści.

Problematyka szkodliwych treści w internecie dotyczy wszystkich jego użytkowników, jednak szczególnie narażone na konsekwencje kontaktu z tego rodzaju materiałami są dzieci. Podczas gdy pojedynczy, sporadyczny kontakt ze szkodliwymi treściami może wpłynąć na samopoczucie i emocje, tak regularny kontakt może negatywnie oddziaływać na postrzeganie świata i zachwiać osobowością młodych ludzi.

Szkodliwe treści to materiały, które mogą wywołać negatywne emocje u odbiorcy, destrukcyjnie oddziaływać na rozwój emocjonalny, poznawczy i społeczny dzieci oraz młodzieży (Livingston, Smith, 2014).

W zmieniającym się środowisku internetu stale pojawiają się nowe rodzaje i kategorie stron czy materiałów, które mogą mieć negatywny wpływ na młodych odbiorców. Związane są one często z nowo powstającymi trendami i zjawiskami. Do głównej grupy szkodliwych treści zaliczamy:

- treści obrazujące przemoc, obrażenia fizyczne, bądź śmierć, np. zdjęcia/filmy prezentujące ofiary wypadków, okrucieństwo wobec zwierząt;
- treści nawołujące do samookaleczeń, samobójstw, zachowań szkodliwych dla zdrowia (np. restrykcyjne diety), jak również materiały promujące zażywanie niebezpiecznych substancji (np. narkotyków);
- treści ksenofobiczne i rasistowskie, szerzące tzw. mowę nienawiści;

- treści pornograficzne, w tym materiały prezentujące relacje seksualne z wykorzystaniem przemocy, nietypowe i dewiacyjne zachowania seksualne, a także przedstawiające seksualne wykorzystywanie dzieci.

W ostatnim czasie wśród treści, które w ogromnym stopniu naruszają bezpieczeństwo sieci, wymienia się także:

- fałszywe wiadomości (tzw. fake news), często o charakterze sensacyjnym, publikowane w mediach w celu zmanipulowania i wprowadzenia odbiorcy w błąd dla osiągnięcia korzyści, np. finansowych, politycznych;
- patostreamy, czyli relacje na żywo w sieci prezentujące zachowania określone i postrzegane jako patologiczne, np. relacje z libacji alkoholowych, zażywania narkotyków, bójek, a także promujące agresję, zawierające wyzwiska, wulgaryzmy;
- tzw. internetowe wyzwania – „challenge”, polegające na wykonaniu pokazywanego w sieci zadania, które może być śmieszne, trudne, ale też niekiedy bardzo niebezpieczne dla zdrowia i życia dzieci.

W jednym z międzynarodowych projektów badawczych „Understanding international perceptions of the severity of harmful content online” (Jiang, Scheuerman, Fiesler, Brubaker, 2021) znajdziemy jeszcze następujące typy szkodliwych treści:

- materiały promujące działalność przestępczą na dużą skalę (np. terroryzm, sprzedaż narządów ludzkich);
- treści zawierające nieuprawnione wykorzystywanie platform internetowych oraz nadużywające usług legalnych – spam;
- materiały promujące tzw. towary regulowane (np. sprzedaż leków);
- treści prowadzące do szkód finansowych (np. oszustwa).

W jaki sposób dzieci trafiają na szkodliwe treści?

- Przypadkowo, podczas wyszukiwania czegoś w sieci, pobierania aplikacji.
- Przez kliknięcie w link pochodzący z nieznanego źródła lub od osoby znajomej, która udostępnia tego rodzaju treści.
- Przez wyskakujące okienka reklamowe, które mogą kierować do treści nieodpowiednich dla dzieci.
- Za pośrednictwem urządzeń rówieśników, podczas wspólnego korzystania z sieci.
- Przez wiadomości udostępnione przez znajomych dziecka.
- Intencjonalnie, z ciekawości, w poszukiwaniu odpowiedzi, porad i wsparcia w różnych momentach życia, również w okresie dojrzewania i wzmożonego zainteresowania sferą seksualności człowieka.
- Przez wiadomości zawierające treści pornograficzne, przesyłane przez osoby o skłonnościach pedofilskich (jest to jeden z etapów w procesie uwodzenia, który ma na celu oswojenie dziecka ze sferą seksu).

JAK WIELKI TO PROBLEM – CO MÓWIĄ BADANIA?

Według europejskiego badania przeprowadzonego podczas pandemii „Kids’ Digital lives in COVID-19 Times”, (KiDiCoTi, 2020) wynika, że do największych negatywnych doświadczeń związanych z korzystaniem z internetu należy właśnie kontakt z nieodpowiednimi treściami.

Na kolejnych miejscach badacze wymieniają:

- nadużywanie internetu;
- niechciane reklamy i/lub presję ze strony biznesu, która dominująco wpływa na wyniki wyszukiwania;
- niechciany kontakt;
- cyberprzemoc;
- wpływ internetu na zdrowie fizyczne i psychiczne.

Spośród młodych ludzi w wieku 9–16 lat aż 14% w ostatnim roku miało kontakt z materiałami o treści erotycznej w internecie, np. obrazami przedstawiającymi ludzi uprawiających seks oraz prezentującymi nagość. Łącznie za pośrednictwem wszystkich mediów, w tym telewizji i serwisów streamingowych, z treściami pornograficznymi zetknęło się 23% dzieci i młodzieży. Niemal co trzecie dziecko (30%), które widziało tego typu materiały, czuło zaniepokojenie, z czego połowa – bardzo silny niepokój. Starsze nastolatki o 25% częściej oglądają treści pornograficzne online, natomiast to młodsze dzieci są nimi bardziej zaniepokojone. Ponad połowa dzieci, które trafiły na tego typu treści, powiedziała o tym rówieśnikom bądź dorosłym. Największa grupa (33%) podzieliła się tą informacją z przyjacielem, a 25% – z rodzicem. Co czwarty młody badany zadeklarował, że na jakiś czas przestał korzystać z internetu, niektórzy zmienili ustawienia prywatności, sprawdzili swoje kontakty w sieci, samodzielnie zastosowali filtry.

Do szczególnie niebezpiecznych zjawisk zaliczamy też powiązane z dostępem do szkodliwych treści zachowania sekstingowe: 15% badanych nastolatków w grupie wiekowej 11–16 lat potwierdziło otrzymanie od rówieśników treści o charakterze erotycznym bądź pornograficznym. Natomiast 3% przyznało się do samodzielnego wysyłania takich materiałów.

Bardzo pozytywne i budujące są tutaj reakcje młodych ludzi: 40% dzieci, które otrzymały tego typu wiadomości, zablokowało danego nadawcę, a 38% – od razu skasowało niechciane linki, zdjęcia czy SMS-y.

Wzrost natężenia kontaktu z treściami pornograficznymi wraz z wiekiem potwierdzają najnowsze badania „Nastolatki 3.0” (Lange, 2021). Pomędzy grupą wiekową 11–12 a 16–17 następuje lawinowy przyrost doświadczeń związanych z oglądaniem pornografii internetowej (11,6% – szkoła podstawowa; 45,8% – szkoła średnia). Co ciekawe, mimo że na poziomie szkoły ponadpodstawowej kontakt z treściami pornograficznymi uważany jest przez uczniów za powszechnie akceptowany i nie jest ukrywany, to jednak młodzi ludzie postrzegają dzielenie się tego typu materiałami jako zagrażające ich prywatności. Skalę kontaktu młodych ludzi z treściami pornograficznymi podkreślają też polskie badania (Wojtasik, Wójcik, Włodarczyk, Makaruk, 2017), według których 43% dzieci i nastolatków w wieku 11–18 lat zetknęło się z materiałami pornograficznymi i seksualizującymi, 18% nastolatków w Polsce ma kontakt z pornografią co najmniej raz w tygodniu, w tym 8% – codziennie.

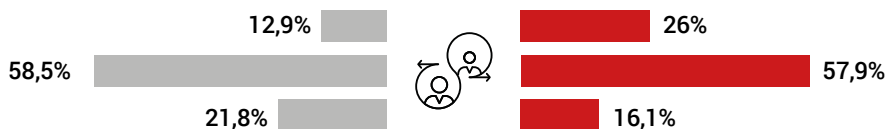
Na drugim miejscu wśród najczęstszych zagrożeń związanych ze szkodliwymi treściami jest kontakt z treściami generowanymi przez innych użytkowników (z ang. *harmful user-generated content*) (KiDiCoTi, 2020). Miała z nimi styczność ponad jedna piąta dzieci. Mówimy tu o: mowie nienawiści, hejcie, treściach promujących zaburzenia odżywiania, w tym anoreksję, samookaleczenia, zażywanie narkotyków, czy też treściach dotyczących samobójstw. Badania EU Kids Online 2018 potwierdzają, a nawet wskazują na jeszcze wyższy odsetek dzieci mających kontakt z tego typu treściami: wynika z nich, że aż 43% młodych ludzi w wieku 11–17 lat widziało w internecie strony czy materiały zawierające informacje, jak popełnić samobójstwo, a 42% – jak zrobić sobie samemu krzywdę, 38% zetknęło się z treściami pro-ana, a 37% – z treściami promującymi narkotyki (Pyżalski i in., 2019).

Szczególnie niebezpieczną kategorią materiałów są patotreści, które prezentują zachowania sprzeczne z normami społecznymi i niosą demoralizujący przekaz. Jak pokazują badania Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, ogląda je aż 37% młodych ludzi w Polsce.

Niepokojące jest, że 38% nastolatków, które miały z nimi styczność, uważa, że te materiały pokazują prawdziwe życie, zaś 18% zadeklarowało, że niektórzy autorzy takich nagrań im imponują (Wójcik, Wojtasik, Kępka, 2019). Dzieci deklarują oglądanie patostreamów częściej, niż zdają sobie z tego sprawę ich rodzice.

OGLĄDANIE PATOSTREAMÓW Rodzice vs. dzieci

12,9% rodziców twierdzi, że ich dziecko ogląda patostreamy (nie – **58,5%**, trudno powiedzieć – **28,6%**)

26% nastolatków potwierdziło, że ogląda patostreamy (nie – **57,9%**, trudno powiedzieć – **16,1%**)

Źródło: Lange, 2023

W kontekście wsparcia, jakie dzieci otrzymują ze strony swojego otoczenia w przypadkach zagrożeń online, 73% młodych badanych twierdzi, że nauczyciele chociaż raz interweniowali w jakiejś sytuacji ryzykownej, która miała miejsce online. Im dzieci są młodsze, tym reakcje opiekunów są rzadsze. Dodatkowo z badania „Kids’ Digital lives in COVID-19 Times” wynika, że rola nauczycieli i ich zaangażowania bardzo różni się pomiędzy krajami: od 97% nauczycieli w Norwegii zaangażowanych w problematykę korzystania przez dzieci z internetu po 65% takich nauczycieli we Włoszech. Bardzo ważną rolę pełnią tu także rówieśnicy – 73% dzieci właśnie do nich zwraca się o pomoc w różnych sytuacjach zagrożenia. Warte uwagi jest, że najczęściej dzieci proszą o wsparcie swoich rodziców, a następnie nauczycieli. Inaczej jest w przypadku dzieci z domów o niższym statusie społeczno-ekonomicznym, kiedy pierwszym punktem pomocy dla dzieci będzie nauczyciel.

RODZAJE SZKODLIWYCH TREŚCI

W dobie przed internetem również istniały treści, przed którymi świat dorosłych chciał uchronić najmłodszych, gdyż kontakt z nimi mógł odcisnąć piętno na dziecięcej psychice i emocjonalności. Jednak ryzyka te były pod wszelkimi względami niewspółmierne ze współczesnymi. Wraz z powszechnym dostępem do sieci pojawiła się możliwość kontaktu z treściami i zjawiskami, które mogą nieść za sobą wiele zagrożeń dla dzieci. Bardzo ważne jest, by zarówno starsi, jak i młodszy użytkownicy internetu mieli świadomość skutków oglądania niektórych materiałów. Szkodliwe treści m.in.:

➔ Mogą naruszać nasze prawa i prawa innych osób

Niektóre treści są sprzeczne z naszymi prawami do prywatności, bezpieczeństwa lub godności. Mogą sprawić, że my sami lub inni wokół nas poczują się zagrożeni w swoim codziennym życiu. Są to przykładowo treści online, które zachęcają do agresji wobec jakiejś grupy społecznej i mogą sprawić, że młodzi ludzie stracą zaufanie do otoczenia.

➔ Mogą wpływać na samopoczucie i poczucie bezpieczeństwa

Treści, które mogą powodować u dzieci niepokój, mieć działanie dezorientujące, sprawiać, że dziecko będzie się zamartwiać, czuć się nieswojo i straci poczucie bezpieczeństwa.

➔ Mogą wpływać na postawy lub przekonania

Treści (np. te promujące skrajne poglądy), które mogą wpływać na sposób, w jaki dziecko czuje i myśli o innych. Mogą prowadzić do przyjęcia skrajnych, szkodliwych przekonań lub do budowania światopoglądu na podstawie fałszywych informacji i teorii.

➔ Mogą wpływać na zachowania

Treści, które mogą modelować niewłaściwe lub szkodliwe zachowania, przekonując dziecko, że te postawy czy działania są normalne i akceptowane.

➔ **Mogą zagrazać bezpieczeństwu prawnemu dziecka**

Niektóre treści udostępniane online są niezgodne z prawem. Oznacza to, że ich upublicznianie może być nielegalne i narazić młodą osobę, publikującą takie materiały, na ryzyko popełnienia przestępstwa, które może mieć poważne i długoterminowe konsekwencje.

Poniżej bardziej szczegółowy opis poszczególnych kategorii szkodliwych treści.

⚠ TREŚCI POKAZUJĄCE PRZEMOC

Treści przemocowe obrazują m.in. krwawe, brutalne sceny, obrażenia fizyczne, okrucieństwo wobec ludzi bądź zwierząt, wulgarny i obraźliwy język, a nawet śmierć. Przekazy tego typu udostępniane są w postaci filmów, zdjęć, transmisji na żywo w sieci, w komunikacji między użytkownikami w internetowych grupach dyskusyjnych. Są też obecne w grach. Niestety, dzielenie się materiałami opartymi na przemocy nierzadko traktowane jest jak rozrywka. Treści tego rodzaju nie brakuje w serwisach społecznościowych czy kanałach filmowych. Nastolatki mają do nich łatwy dostęp i chętnie dzielą się nimi z rówieśnikami lub szerszą internetową publicznością.

W sieci jest też wiele publikacji, które promują szkodliwe postawy społeczne. Mowa tutaj o tzw. patotreściach, definiowanych jako treści prezentowane w postaci transmisji internetowych, filmów, lub zdjęć, obejmujących takie zachowania jak: przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna, libacje alkoholowe, poniżanie, zażywanie narkotyków i inne (Wójcik, Wojtasik, Kępka, 2019). Takie materiały cieszą się dużą popularnością, dlatego niektórym dzieciom wydaje się, że to szybka droga do zrobienia kariery w sieci. Tym bardziej, że autorzy patostreamów nie tylko mają swoich fanów, ale także pozyskują od nich środki finansowe przez specjalne platformy, które umożliwiają wpłacanie darowizn.

Publikowanie materiałów zawierających przemoc (poza nielicznymi wyjątkami, np. rozpowszechnianie pornografii związanej z prezentowaniem przemocą czy szerzenie nienawiści na tle rasowym) nie jest zabronione prawem. Brakuje też skutecznych mechanizmów weryfikacji tych treści przed opublikowaniem.

▲ TREŚCI AUTODESTRUKCYJNE

Są szczególnie groźne, ponieważ zachęcają młodych ludzi do zachowań zagrażających zdrowiu, a nawet życiu. W sieci nie brakuje wskazówek, jak popełnić samobójstwo, treści promujących samookaleczenie czy relacji z eksperymentowania ze szkodliwymi substancjami (np. narkotykami, lekami). Publikują je pojedyncze osoby, ale czasem powstają specjalne grupy, które specjalizują się w podobnym „doradztwie”. Takie materiały nierzadko nie tylko zawierają dokładne instrukcje, jak sobie zrobić krzywdę, ale wręcz do tego zachęcają i przekonują, że to jedyny słuszny sposób, żeby poradzić sobie z życiowymi trudnościami.

W internecie łatwo także znaleźć treści, które promują restrykcyjne diety i nakłaniają do zachowań anorektycznych i bulimicznych. Nastolatki mogą na nie trafić, szukając tematów związanych ze zdrowym stylem życia (np. zbilansowaną dietą). Dla osób, które są w grupie ryzyka zachorowania na zaburzenia związane z odżywianiem, takie informacje mogą być potencjalnie bardzo niebezpieczne. Wyniki badań przeprowadzonych w ostatnich latach (Makaruk, Włodarczyk, Michalski, 2017) pokazują, że 41,5% dziewcząt i 14,3% chłopców w wieku 14–17 lat miało kontakt z treściami promującymi skrajne odchudzanie. To wiek, w którym odbiorcy są szczególnie wrażliwi na punkcie swojego wyglądu, a tym samym podatni na takie sugestie. Pierwsze objawy anoreksji występują średnio w 15. roku życia (w przypadku bulimii – ok. 20. roku życia). Nierzadkie są jednak przypadki anoreksji u dziewczynek w wieku poniżej 12 lat (Brudkiewicz, 2012).

▲ ONLINE CHALLENGE

To internetowe wyzwania, które cieszą się popularnością przede wszystkim wśród młodzieży. Polegają one na umieszczeniu w sieci filmów i zdjęć, których bohaterowie wykonują różne zadania, niejednokrotnie bardzo dziwne czy wręcz zagrażające ich zdrowiu lub życiu.

Przykłady niebezpiecznych internetowych wyzwań:

- **Vacuum challenge** – jedna osoba wchodzi do plastikowego worka, zaś druga odsysa z niego powietrze odkurzaczem.

- **Pass out challenge** – osoba podejmująca wyzwanie przykuca i zaczyna szybko, płytko oddychać. Następnie dynamicznie wstaje i wkładając kciuk do ust, wstrzymuje oddech (takie działanie powoduje, że do mózgu nie jest transportowany tlen, co może skutkować utratą przytomności).
- **Tide Pod Challenge** – wyzwanie polega na zjedzeniu kapsułek do prania.
- **Bird Box Challenge** – wyzwanie polega na wykonywaniu różnych czynności z zawiązanymi oczami. Jego uczestnicy filmują się, wykonując codzienne czynności z opaskami na oczach.
- **Robienie sobie zdjęć w niebezpiecznych miejscach** – w mediach możemy znaleźć coraz więcej doniesień o młodych ludziach, którzy giną, gdy chcieli zrobić sobie zdjęcie we wskazanych w internecie miejscach.

Najmłodszy często są całkowicie nieświadomi konsekwencji podejmowania tych wyzwań. Dla nich może to być „tylko” zabawa czy próba zdobycia popularności w swojej grupie rówieśniczej. W sieci nie brakuje wciąż nowych i zdecydowanie bardziej drastycznych pomysłów na wyzwanie, niż te wymienione powyżej.

FALSZYWE INFORMACJE

Zjawisko znane jako fake news polega na publikowaniu w mediach fałszywych informacji, które mają zmanipulować odbiorcę i wprowadzić go w błąd dla osiągnięcia korzyści finansowych, politycznych, prestiżowych czy ideologicznych. Publikowane są w postaci np. tweetów, postów w serwisach społecznościowych, memów, newsów w serwisach informacyjnych, tekstów propagandowych. Często charakteryzuje je sensacyjna, przesadzona, szokująca forma, która ma przykuć uwagę.

Rozpowszechnianie fałszywych informacji w sieci może być wspierane przez mechanizmy technologiczne, np. fabryki trolli, czyli osoby piszące komentarze na czyjeś zamówienie, fałszywe, zautomatyzowane konta, sztuczną inteligencję, boty.

Dezinformacja jest znana nie od dziś, ale dopiero w dobie internetu i zawrotnego tempa publikowania wiadomości jej oddziaływanie niebezpiecznie się zintensyfikowało i umożliwiło manipulowanie opinią publiczną na niespotykaną dotąd skalę. Fake news to skuteczne narzędzie propagandy, a poprzez kreowanie nieprawdziwego obrazu rzeczywistości może wywierać negatywny wpływ na emocje, poglądy czy zachowania społeczeństwa.

Mając na uwadze fakt, że fałszywe informacje mogą wpływać na decyzje podejmowane przez nas – dorosłych (np. w sferze wyborów politycznych, zachowań konsumenckich czy nawet w kwestii dbałości o zdrowie), należy tym bardziej pamiętać, że szczególnie negatywnie oddziałują na najmłodszych odbiorców.

⚠ TREŚCI NIELEGALNE

Szkodliwe treści internetowe nie zawsze naruszają prawo. Są jednak takie, których rozpowszechnianie w sieci jest karalne. Działający w NASK zespół Dyżurnet.pl wyszczególnia następujące kategorie, które są objęte procedurą zgłaszania. Według „Raportu Dyżurnet.pl za rok 2020” są to:

- materiały przedstawiające seksualne wykorzystywanie dziecka: art. 202 §3, 4, 4a, 4b Kodeksu karnego (dalej: k.k.) – prawo polskie zabrania rozpowszechniania, prezentowania, przechowywania, uzyskiwania dostępu oraz posiadania treści pornograficznych z udziałem małoletniego;
- materiały przedstawiające twardą pornografię: art. 202 §3 k.k. – prawo polskie zabrania rozpowszechniania i publicznego prezentowania pornografii związanej z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem;
- treści propagujące rasizm i ksenofobię: art. 256 k.k. – polskie prawo zabrania propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa oraz nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych lub ze względu na bezwyznaniowość;
- inne nielegalne treści: treści nie dotyczące żadnej z powyższych kategorii, ale skierowane przeciwko bezpieczeństwu dzieci, np. propagowanie lub pochwalanie zachowań o charakterze pedofilskim (art. 200b k.k.), uwodzenie dziecka poniżej 15. roku

życia przez internet, tzw. grooming (art. 200a k.k.), zjawisko szantażu na tle seksualnym (określane również jako „sextortion”) – wykorzystanie materiałów o charakterze erotycznym i intymnym do wyłudzenia pieniędzy, dodatkowych materiałów lub doprowadzenia do obcowania płciowego czy poddania się innej czynności seksualnej.

W roku 2020 eksperci zespołu Dyżurnet.pl przeanalizowali łącznie 13 400 incydentów. Z tej liczby 2517 zostało zakwalifikowanych jako treści przedstawiające seksualne wykorzystanie dzieci (CSAM). W porównaniu do roku 2019 liczba zidentyfikowanych incydentów CSAM w roku 2020 wzrosła o blisko 10% pomimo niższej o 12% liczby otrzymanych zgłoszeń z tej kategorii.

Przyjrzyjmy się bliżej prawnemu ujęciu treści pornograficznych oraz materiałów przedstawiających wykorzystywanie dzieci w celach seksualnych. Polskie prawo karne mówi o tego typu nielegalnych treściach przede wszystkim w art. 200 oraz 202 Kodeksu karnego:

- doprowadzanie małoletniego poniżej 15 lat do oddania się czynnościom seksualnym (art. 200 §1 k.k.);
- prezentowanie małoletniemu poniżej 15 lat treści pornograficznych (art. 200 §3 k.k.);
- prezentowanie małoletniemu poniżej 15 lat wykonania czynności seksualnych (art. 200 §4 k.k.);
- reklama lub promocja działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15 (art. 200 §5 k.k.);
- uwodzenie za pomocą internetu małoletniego poniżej lat 15 (grooming) (art. 200 §1 i §2 k.k.);
- publicznie propagowanie lub pochwalanie zachowań o charakterze pedofilskim (art. 200 b k.k.);
- publiczna prezentacja treści pornograficznych w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy (art. 202 §1 k.k.), a także małoletniemu poniżej 15. roku życia

i/lub udostępniania mu przedmiotów o takim charakterze (art. 202 §2 k.k.);

- treści pornograficzne z udziałem małoletniego (art. 202 §3 k.k.);
- treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem (art. 202 §3 k.k.);
- treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej (art. 202 §4b k.k.).

Należy pamiętać także o tym, że prezentowanie nieletniemu materiałów pornograficznych (również takich, które ukazują dziecko w kontekstach seksualnych) może być elementem procesu uwodzenia przez osobę o skłonnościach pedofilskich. Ma to na celu oswojenie młodego odbiorcy z seksem i zachęcenie go do podjęcia aktywności w tej sferze.

Kiedy mówimy o treściach propagujących rasizm i ksenofobię, to należy pamiętać, że w myśl polskiego prawa nielegalne jest:

- publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość (art. 256 k.k.);
- publiczne znieważanie grupy ludności albo poszczególniej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości (art. 257 k.k.).

KONSEKWENCJE KONTAKTU DZIECI ZE SZKODLIWYMI TREŚCIAMI

Jak zostało już wspomniane, dostęp do szkodliwych treści internetowych nierzadko wiąże się z poważnym ryzykiem dla rozwoju emocjonalnego dzieci i młodzieży i ich funkcjonowania. Treści obrazujące przemoc (także seksualną) mogą negatywnie oddziaływać na psychikę dzieci, wywoływać lęk, a także prowadzić do agresywnych postaw wobec innych osób. Najmłodszy odbiorcy mogą wykazywać niższy poziom wrażliwości na krzywdę, empatii i gotowości do niesienia pomocy (Mrug, Madan, Cook, 2015).

Liczne badania potwierdzają, że im bardziej brutalne filmy ktoś ogląda w dzieciństwie, tym częściej jako nastolatek lub dorosły posługuje się przemocą (Turner, Hesse, Peterson-Lewis, 1981; Andreson, 2003).

Kontakt z negatywnymi informacjami, których młody człowiek nie potrafi odpowiednio zinterpretować i którym bezgranicznie wierzy, może prowadzić u niego do trwałego pogorszenia nastroju, obniżenia poczucia bezpieczeństwa, a w efekcie do wypaczenia obrazu rzeczywistości (Rywczyńska, Wójcik, 2018).

Stopień oddziaływania szkodliwych treści na najmłodszych odbiorców zależy od wielu czynników. Nie tylko od rodzaju materiału, ale także wieku dziecka, czynników osobowościowych, sytuacji życiowej, wzorców zachowań, środowiska, w którym dziecko się wychowuje. Ten sam obraz może oddziaływać na różne osoby z różnym nasileniem – u jednej wywoła dyskomfort, u innej zaś spowoduje większe szkody psychiczne.

Warto zwrócić uwagę także na fakt, że młodzi ludzie mają dużą potrzebę akceptacji i prestiżu w swojej grupie rówieśniczej. Według Philipa Zimbardo konformizm wobec rówieśników osiąga szczyt w wieku około 12–15 lat. Niejednokrotnie to popularność online i kojarzone

z nią profity finansowe stają się dziś wartościami dla młodzieży. Można więc wysunąć wnioszek, że to właśnie nastolatki są najbardziej skłonne do podejmowania zachowań, które mają ich przybliżyć do osiągnięcia celów ważnych dla ich grupy rówieśniczej. Mogą np. angażować się w działania antyspołeczne i naśladować autorów patostremów, żeby zdobyć podobną popularność i korzyści finansowe.

Nie bez znaczenia jest także negatywny wpływ komunikatów nakłaniających do działań autodestrukcyjnych, takich jak np. stosowanie wyniszczających organizm diet, samookaleczanie czy testowanie różnych substancji odurzających. Okres dojrzewania nastolatków cechuje potrzeba poznawania świata, ciekawość, a w związku z tym kontakt z tego typu przekazami może wzmocnić chęć eksperymentowania i niebezpiecznego przekraczania granic. Skutkiem tego poczucie bezpieczeństwa oraz kondycja psychofizyczna dziecka mogą zostać poważnie naruszone.

Należy także zwrócić uwagę na negatywne oddziaływanie przekazów medialnych, które promując wyidealizowany wygląd i przesadnie smukłe sylwetki, wywierają na młodych ludzi presję, aby dążyli do idealnego wizerunku. Belgijskie badania, obejmujące młodzież pomiędzy 13. a 17. rokiem życia, wskazują, że wchodzenie na strony pro-anorexia (zachęcające do zachowań anorektycznych) powiązane jest u dziewcząt z pragnieniem szczupłej sylwetki, wpływa na pogorszenie oceny swojego wyglądu i zwiększa dążenie do perfekcjonizmu (Custers, Van den Bulck, 2009). Efektem oglądania stron pro-ana może też być rzeczywiste wdrożenie w życie restrykcyjnych zasad żywieniowych. W jednym z badań wykazano, że młode kobiety, już po dwóch 45-minutowych sesjach przeglądania stron pro-ana, znacząco obniżyły ilość kalorii w codziennych posiłkach (Jett, LaPorte, Wanchisn, 2010).

Młody odbiorca jest także bardzo podatny na manipulacje informacyjne. Nieprawdziwe wiadomości publikowane online mogą zachęcać do podejmowania działań zagrażających zdrowiu lub życiu powodować, że będzie miał fałszywe przekonania na jakiś temat. To może sprawić, że świat stanie się dla dziecka niezrozumiały i odbierany jako niebezpieczny.

Szczególnie szkodliwy wpływ na rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży ma pornografia oraz inne materiały o charakterze seksualnym. Prezentują one często nieprawdziwe, a czasem wręcz szkodliwe zachowania i wzorce, tym samym kształtują skrzywione spojrzenie dziecka na seksualność. Wiąże się z tym wiele innych negatywnych konsekwencji, np. uzależnienie od pornografii, promowanie przedmiotowego traktowania drugiego człowieka, zwłaszcza kobiet, podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych.

Osoby, które kiedykolwiek miały kontakt z pornografią, trzy razy częściej otrzymują nagie lub półnagie zdjęcia (seksting), a także pięć razy częściej je wysyłają. Natomiast ci spośród młodych internautów, którzy codziennie korzystają z dostępu do pornografii, dwukrotnie częściej odbywają wczesną inicjację seksualną (przed ukończeniem 15 lat). Zaobserwowano ponadto zależność między intensywnym oglądaniem pornografii a stosowaniem przemocy seksualnej. Dodatkowo treści pornograficzne mogą być dla nastolatków źródłem nieadekwatnych wzorów wyglądu i kompleksów dotyczących własnego ciała (Wojtasik, Wójcik, Włodarczyk, 2017).

MOŻLIWE KONSEKWENCJE KONTAKTU DZIECKA ZE SZKODLIWYMI TREŚCIAMI:

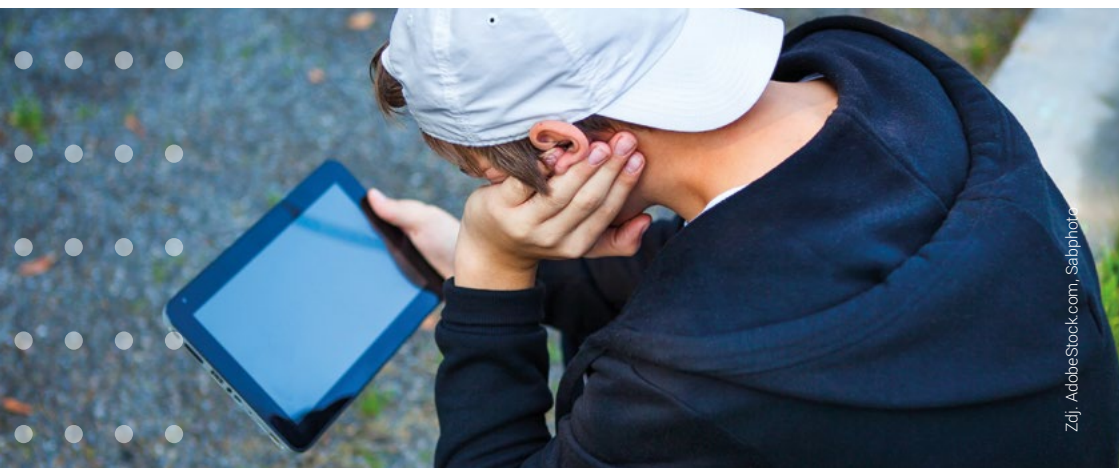
- lęk, niepokój, obniżenie poczucia bezpieczeństwa;
- wypaczony obraz rzeczywistości;
- pogorszenie nastroju;
- demoralizacja i zachowania sprzeczne z normami społecznymi;
- znieczulenie na losy ofiar przemocy;
- agresywna postawa wobec innych;
- ryzykowne zachowania i działania antyspołeczne;
- fałszywe poglądy na sferę seksualności.

ROLA NAUCZYCIELA

W 2022 r. Komisja Europejska planuje znowelizować ważny dokument wyznaczający kierunek w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w sieci: Europejską strategię na rzecz bezpieczniejszego internetu dla dzieci (European Strategy for better Internet for children). Jak podkreślają eksperci, strategia będzie się koncentrować na następujących głównych obszarach:

- ochronie przed szkodliwymi i nielegalnymi treściami, w tym przed wykorzystywaniem seksualnym dzieci;
- dobrostanie cyfrowym dzieci i młodzieży oraz rozwoju ich cyfrowego obywatelstwa;
- umiejętności korzystania z technologii cyfrowych oraz umiejętnościach i kompetencjach potrzebnych do bezpiecznego i odpowiedzialnego poruszania się w cyfrowym świecie od najmłodszych lat;
- standardach projektowych usług sieciowych dostosowanych od momentu powstania do wieku użytkowników w kontekście etycznym, prywatnościowym oraz w zakresie bezpieczeństwa.

W dokumencie podkreśla się wspólne działanie oraz indywidualną rolę każdego elementu tworzącego ekosystem otaczający dziecko: rodziców, środowiska szkolnego, biznesu, administracji itd. Szczególnie na uwadze trzeba mieć nauczycieli, którzy obok rodziców są przez

samych dzieci wymieniani wśród osób, które powinny angażować się w ich bezpieczeństwo online. Działanie ze strony nauczycieli może być niezwykle kompleksowe: z jednej strony przygotowujące do kompetentnego wykorzystywania zasobów sieciowych, a z drugiej strony – ochronne i interwencyjne w przypadku sytuacji ryzykownych.

Poniżej kilka porad wskazujących na kolejne obszary zaangażowania ze strony edukatorów:

➔ **Włączaj edukację o bezpieczeństwie w sieci już podczas zajęć z najmłodszymi uczniami**

Zaczynaj jak najwcześniej, w zależności od danego etapu edukacyjnego, w jakim uczysz. Powtarzaj treści – pamiętaj, że dzieci zmieniają się z wiekiem i potrzebują systematycznego mówienia o zagrożeniach w sposób dopasowanym do ich wieku. W konsultacjach z młodzieżą #DigitalDecade4YOUth, mimo zaawansowanych już od lat działań edukacyjnych, padają następujące zdania: „Główną przyczyną zagrożeń i wyzwań online jest brak odpowiednich umiejętności korzystania z mediów wśród użytkowników internetu; czujemy się, jakby nam ktoś wręczył skomplikowane urządzenie bez instrukcji”. Pamiętajmy też, że za bezpieczeństwem online i właściwym radzeniem sobie ze szkodliwymi treściami leży też umiejętność krytycznego myślenia oraz refleksyjnego podchodzenia do informacji znalezionych offline – niech ćwiczenia tych kompetencji staną się podstawą pracy nad kompetencjami cyfrowymi.

➔ **Pokazuj, jak korzystać z sieci efektywnie, promuj pozytywne treści**

Czas pandemii COVID-19 i edukacji zdalnej zrewolucjonizował postrzeganie sieci jako środowiska edukacyjnego oraz nauczył korzystać, w bardziej zaawansowany sposób, z różnego rodzaju e-zasobów. Postarajmy się wyciągnąć korzyści z tego czasu i włączajmy cenne treści internetowe do procesów edukacyjnych; pokazujmy, w jaki sposób można za pomocą internetu rozwijać swoje pasje i zainteresowania, jak wiele można zwiedzić i doświadczyć, gdy potrafimy szukać i przejść krok dalej niż często internetowy algorytm nam podpowiada. Pamiętaj, aby odpowiednio dopasować zasoby internetowe (strony www, aplikacje, gry) do wieku i etapu rozwoju młodego człowieka.

➔ Nie bój się trudnych tematów, słuchaj i zadawaj pytania, uświadamiaj konsekwencje

Niech trudna sytuacja online nie będzie tylko momentem kryzysowym, ale też stanie się szansą na poruszenie z dziećmi trudnych tematów. W zależności od powagi zdarzenia i podejmowanych czynności, dajmy sobie i naszym uczniom czas na spokojne przeanalizowanie danej sytuacji, z którą się zetknęły. Szkodliwe treści, takie jak materiały pornograficzne, promocja ryzykownych zachowań i postaw czy też zachowań brutalnych, to temat, na który musimy z młodymi ludźmi rozmawiać, aby dawać im potrzebne wsparcie, ale też rodzaj szczepionki na następny tego typu kontakt. Bardzo ważne jest, aby nie krytykować dzieci, nie oceniać i nie obwiniać za zdarzenie, w wyniku którego miały kontakt z treściami powodującymi u nich lęk, niepokój czy naruszającymi ich spokój psychiczny. Zawsze wysłuchaj i wytłumacz sytuację, w której się znalazły.

Mówmy dzieciom o tym, że internet wspiera wolność słowa, daje możliwość wyrażania swojego zdania, ale również podlega ograniczeniom, a prawo wypowiedzi nie jest prawem absolutnym. Każde zaś ograniczenie musi być przewidziane przez prawo i ma uzasadniony cel. Uświadamiamy uczniom, jakie mogą być konsekwencje ich zachowań, ale też przypominamy, że zawsze mają prawo zgłaszania sytuacji, w której ograniczenia uważają za bezzasadne.

➔ Szybko reaguj – włączaj procedurę

Pamiętaj, że dzieci bardzo liczą na zaangażowanie dorosłych w sytuacji ryzykownej, również w środowisku internetowym. Same też powtarzają, że problematyka szkodliwych treści jest czymś, co bardzo negatywnie wpływa na ich życie (#DigitalDecade4YOUth, 2021). Staraj się być uważny, otwarty na rozmowę z młodymi ludźmi i nieoceniający, a wówczas jest szansa, że w pierwszej kolejności dowiesz się o zdarzeniu, które wymaga szybkiej interwencji. Upewnij się, czy jest w szkole zaimplementowana procedura, gotowa do pilnego wdrożenia w przypadku kontaktu ze szkodliwymi i nielegalnymi treściami bądź ich rozpowszechniania przez dzieci. Pamiętaj, że zaangażowanie nauczyciela i szkoły jest często jedyną ścieżką pomocy dla uczniów znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, spowodowanej np. czynnikami rodzinnymi. Otaczaj te dzieci ochroną.

Jeśli dowiesz się, że w szkole miało miejsce zdarzenie związane z treściami przemocowymi, autodestrukcyjnymi czy pornograficznymi, postaraj się w pierwszej kolejności ustalić okoliczności zdarzenia. Porozmawiaj z osobami zaangażowanymi w zdarzenie, w tym z wychowawcą, innym nauczycielem, rodzicami, środowiskiem uczniowskim. Pomocni w interwencji mogą być konsultanci prowadzonego przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę bezpłatnego Telefonu dla Rodziców i Nauczycieli w sprawach Bezpieczeństwa Dzieci 800 100 100. W sytuacji, kiedy trzeba się skontaktować z administratorem określonej strony, pamiętaj, że serwisy internetowe zazwyczaj posiadają przyciski lub formularze, za pomocą których można zgłosić nieodpowiednią treść. Zgłaszając szkodliwe treści, powołaj się na odpowiedni przepis regulaminu danego serwisu oraz dołącz dowody naruszenia (jeśli jest to konieczne).

Niektóre serwisy posiadają rozbudowany system wsparcia dla użytkowników i zgłaszania nadużyć:

- Centrum Pomocy Facebooka (<https://pl-pl.facebook.com/help>)
- Centrum Pomocy Google'a (<https://support.google.com>)
- Centrum Pomocy YouTube'a (<https://support.google.com/youtube/#topic=9257498>)
- Centrum Pomocy Instagrama (<https://help.instagram.com/154475974694511>)
- X (d. Twitter) (<https://help.twitter.com/pl/rules-and-policies/twitter-rules>)

Szkodliwe treści, a zwłaszcza te, które łamią przepisy prawa, można także **zgłosić anonimowo do Dyżurnet.pl**. Jest to zespół ekspertów NASK, działający jako punkt kontaktowy do zgłaszania nielegalnych treści w internecie, szczególnie związanych z seksualnym wykorzystywaniem dzieci. Szczegółowe informacje można znaleźć na stronie www.dyzurnet.pl.

Jeżeli szkoła jest podłączona do programu OSE (Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej) pamiętaj, aby korzystać z proponowanych w ramach OSE usług bezpieczeństwa chroniących przed dostępem do szkodliwych i nielegalnych treści na terenie placówki.

Ramowa procedura reagowania na zdarzenie związane ze szkodliwymi treściami (na podst. Lizut, Wrońska, 2018):

1. Kto może zgłosić zdarzenie związane ze szkodliwymi treściami:
 - uczeń/uczniowie;
 - rodzice;
 - inny nauczyciel.

2. Ustalanie okoliczności zdarzenia:
 - identyfikacja sprawcy zdarzenia (osoby, która wytworzyła i/lub rozpowszechniała szkodliwe treści);
 - ustalenie, do kogo treści dotarły, jaka jest skala kontaktu dzieci z danym materiałem;
 - ustalenie, jakiego typu treści szkodliwych lub nielegalnych dotyczy zdarzenie;
 - należy pamiętać o poszanowaniu prywatności uczestników zdarzenia i poufności podczas przechowywania i przetwarzania danych.

3. Działania reagujące:
 - zabezpieczenie dowodów (wydrukowanie i zapisanie w formie zrzutów ekranu wszystkich dowodów rozpowszechniania niewskazanych obrazów w sieci; zachowanie SMS-ów itd.);
 - kontakt z administratorem strony – jeśli treści są nielegalne, nieodpowiednio zabezpieczone lub niezgodne z regulaminem;
 - upewnienie się, że o sytuacji wie wychowawca klasy, której uczniów sytuacja dotyczy, oraz poinformowanie psychologa szkolnego, pedagoga i dyrekcji – działania informacyjne powinny być dostosowane do potrzeb wynikających z powagi zdarzenia;
 - zebranie informacji na temat szkodliwych treści, miejsca, w którym zostały opublikowane, oraz informacji o ewentualnych sprawcach zdarzenia (osobach, które wytworzyły lub upowszechniały szkodliwe materiały).

4. Współpraca z pracownikiem/nauczycielem zarządzającym dostępem do sieci w szkole:
 - pomoc w zabezpieczeniu dowodów;
 - sprawdzenie i konfiguracja zabezpieczeń sieci szkolnej blokujących dostęp do szkodliwych materiałów.

5. Diagnoza potrzeb i działania wobec uczniów zaangażowanych w rozpowszechnianie szkodliwych treści (ustalenie potrzebnych działań profilaktycznych i wychowawczych).
6. Przeprowadzenie komunikacji ze strony szkoły odnośnie do istniejących regulaminów związanych ze szkodliwymi treściami, spotkania ze wszystkimi zaangażowanymi osobami, w sytuacji związanej z treściami nielegalnymi – włączenie do procedury reagowania wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza gdy materiały zostały wytworzone przez (lub przy udziale) ucznia danej placówki.
7. Poinformowanie rodziców o działaniach podjętych przez szkołę wobec ucznia zaangażowanego w produkcję bądź rozpowszechnianie danych materiałów i/lub uczniów, którzy mieli dostęp do materiałów szkodliwych oraz podjęcie współpracy z rodzicami w celu rozwiązania problemu.
8. Zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczestnikom zdarzenia, objęcie procedurą wszystkich uczniów – zarówno sprawcy, jak i osób, do których dotarły tego rodzaju treści. Pomoc należy uzależnić od powagi sytuacji i możliwych do wystąpienia konsekwencji emocjonalnych u dzieci.
9. Powiadomienie o możliwości zgłoszenia do punktu kontaktowego zajmującego się zwalczaniem nielegalnych treści w internecie (Dyżurnet.pl), do którego można anonimowo zgłaszać treści internetowe noszące znamiona przestępstwa.

➔ **Współpracuj z rodzicami**

Efektywna ochrona przed szkodliwymi treściami oraz innymi zagrożeniami online może się udać tylko wówczas, gdy istnieje spójny przekaz oraz bliska współpraca między szkołą a rodzicami dziecka. Pamiętaj, aby rozmawiać z rodzicami o polityce bezpieczeństwa sieciowego szkoły, o potencjalnych zagrożeniach dla dzieci online oraz metodach przeciwdziałania im. Staraj się regularnie włączać

tematykę bezpieczeństwa w internecie do spotkań z rodzicami. Przekazuj informację o programach kontroli rodzicielskiej, które mogą być wykorzystywane w domach na mobilnych oraz stacjonarnych urządzeniach cyfrowych.

Uświadamiaj rodziców o wyzwaniach związanych z grami komputerowymi. Poświęć jedno ze spotkań na wspólne omówienie systemu klasyfikacji gier PEGI, który może być pomocny podczas zakupu gier komputerowych. System PEGI pozwala oceniać gry pod względem zawartych w nich treści (także tych niebezpiecznych), a także kryterium wiekowego użytkownika. Podkreślajmy, że PEGI nie odnosi się do umiejętności graczy. System ten oznacza również gry, które przeznaczone są wyłącznie dla osób dorosłych (oznaczenie PEGI 18).

Oznaczenia stosowane w klasyfikacji gier PEGI:

Deskryptory treści:

Źródło: www.pegi.info

GDZIE MOŻESZ SZUKAĆ POMOCY?

Istnieją różne zespoły i linie pomocowe zajmujące się sprawami dotyczącymi bezpieczeństwa dzieci, także w internecie. Na stronach tych instytucji można znaleźć informacje i wskazówki, które podpowiedzą, jak postępować w przypadku kontaktu uczniów ze szkodliwymi treściami. Możesz również skorzystać ze wsparcia i porad pracujących tam specjalistów, dzwoniąc na infolinię, korzystając z czatu lub wysyłając e-mail. Z takiej pomocy mogą także korzystać dzieci – dla nich prowadzone są specjalne strony internetowe i infolinie.

800 12 12 12 – DZIECIĘCY TELEFON ZAUFIANIA RZECZNIKA PRAW DZIECKA

Bezpłatna działająca całodobowo telefoniczna linia interwencyjna dla dzieci i młodzieży. Osoby dorosłe mogą zgłaszać problemy dzieci lub rażące zaniedbania względem nich. Więcej informacji na stronie www.brpd.gov.pl/telefon-zaufania.

116 111 TELEFON ZAUFIANIA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Bezpłatny i anonimowy telefon dla dzieci i młodzieży prowadzony przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, działający 7 dni w tygodniu, 24 godziny na dobę. Dzieci i młodzież mogą także zarejestrować się na stronie internetowej i napisać wiadomość do konsultantów pełniących dyżur online. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.116111.pl.

800 100 100 – TELEFON DLA RODZICÓW I NAUCZYCIELI

Bezpłatna i anonimowa pomoc telefoniczna i online dla rodziców i nauczycieli, którzy potrzebują wsparcia i informacji w zakresie przeciwdziałania przemocy, a także pomocy psychologicznej dzieciom przeżywającym kłopoty i trudności, takie jak: agresja i przemoc w szkole, cyberprzemoc i zagrożenia związane z nowymi technologiami, wykorzystanie seksualne, kontakt z substancjami psychoaktywnymi, depresja i obniżony nastrój, myśli samobójcze, zaburzenia odżywiania. Linia czynna jest od poniedziałku do piątku w godzinach 12:00–15:00. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.800100100.pl.

DYŻURNET.PL

Zespół ekspertów NASK, działający jako punkt kontaktowy do zgłaszania nielegalnych treści w internecie, szczególnie związanych z seksualnym wykorzystywaniem dzieci. Zgłoszenia o potencjalnie nielegalnych treściach można przekazywać za pomocą formularza, na adres e-mailowy lub za pomocą infolinii 0 801 615 005. Szczegółowe informacje znajdziesz na stronie www.dyżurnet.pl.

PRZYDATNE STRONY

Więcej informacji o tym, jak dbać o bezpieczeństwo dziecka w sieci, można znaleźć na stronach internetowych instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa najmłodszych użytkowników internetu. Znajdziesz tam ciekawe informacje, materiały i porady dotyczące nie tylko szkodliwych treści online.

OSE IT Szkoła **itszkola.ose.gov.pl**

Ogólnopolska Sieć Edukacyjna **ose.gov.pl**

Projekt „Bezpieczni w sieci” **bezpiezniwsieci.edu.pl**

Cyberprofilaktyka NASK **cyberprofilaktyka.pl**

Polskie Centrum Programu Safer Internet
www.saferinternet.pl

Strona kampanii „Nie zagub dziecka w sieci”
www.gov.pl/niezagubdzieckawsieci

Dyżurnet.pl **www.dyzurnet.pl**

CERT Polska **www.cert.pl**

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę **www.fdds.pl**

Fundacja Orange **www.fundacja.orange.pl**

Strona kampanii „Chroń dziecko w sieci”
www.dzieckowsieci.pl

BIBLIOGRAFIA

- Andreson C.A., (2003), *Violent Video Games Increase Aggression and Violence* [online, data pobrania 6.10.2016].
- Bochenek M., Lange R. (red.), (2019), *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Brudkiewicz P., (2012), *Anoreksja (jadłowstręt psychiczny)* [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Chojnacka O., Kwaśnik A., (2019), *Analiza fake news w kontekście przypadków obserwowanych przez zespół Dyżurnet.pl*, [w:] NASK, *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo. Społeczeństwo. Polityka. Biznes*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy, s. 35 [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Custers K., Van den Bulck J., (2009), *Viewership of pro-anorexia websites in seventh, ninth and eleventh graders*, „European Eating Disorders Review”, vol. 17(3), s. 214–219.
- Datareportal (2019), *Digital 2019: Global Digital Overview* [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Dyżurnet.pl, (2018), *Raport 2018*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Better Internet for Kids #DigitalDecade4YOUTH, (2021), *How to make Europe's Digital Decade fit for children and young people? A report from the consultation with children and young people* [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Jett S., LaPorte D.J., Wanchisn J., (2010), *Impact of exposure tp pro-eating disorder websites on eating behaviour in college women*, „European Eating Disorders Review”, vol. 18(5), s. 410–416.
- Jiang J.A., Scheuerman M.K., Fiesler C., Brubaker J.R., (2021), *Understanding international perceptions of the severity of harmful content online*, „PLOS ONE”, nr 16(8) [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Komisja Europejska, Joint Research Centre, (2020), *Kids' Digital Lives in COVID-19 crisis Times (KiDiCoTi), A comparative mixed-methods study on digital practices, safety and well-being* [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Lange R. (red.), (2023), *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy.
- Livingstone S., Kirwil L., Ponte C., Staksrud E., (2013), *In their own words: what bothers children online?, with the EU Kids Online network*.
- Livingstone S., Smith P.K., (2014), *Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age*, „Journal of child psychology and psychiatry”, nr 55 (6), s. 635 654.

- Makaruk K., Włodarczyk J., Michalski P., (2017), *Kontakt dzieci z pornografią. Raport z badań*, Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Mrug S., Madan A., Cook E.W., Wright R.A., (2015), *Emotional and physiological desensitization to real-life and movie violence*, „Journal of youth and adolescence”, nr 44 (5), s. 1092–1108.
- Napiórkowski M., (2017), *Niebieski wieloryb. Krótko o nowej niebezpiecznej legendzie*, [w:] „Mitologia współczesna”, wpis na blogu z dn. 11.03.2017 [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Pyżalski J., Zdrodowska A., Tomczyk Ł., Abramczuk K., (2019), *Polskie badanie EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Rywczyńska A., Wójcik S. (red.), (2018), *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży online. Kompedium dla rodziców i profesjonalistów*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy i Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Lizut J., Wrońska A., (2018), *Standard bezpieczeństwa online placówek oświatowych*, Warszawa: WSP im. Janusza Korczaka w Warszawie [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Serwis Dyżurnet.pl – lista FAQ [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Serwis Hosting Facts [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Serwis Internet World Stats [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Turner C.W., Hesse B.W., Peterson-Lewis S., (1981), *Naturalistic studies of the long-term effects of television violence*, „Journal of Social Issues”, nr 42(3), s. 51–74.
- Wojtasik Ł., Wójcik S., Włodarczyk J., Makaruk K., (2017), *Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią. Co wiemy i co możemy zrobić?*, Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Wójcik S., Wojtasik Ł., Kępka M., Makaruk K., Dziemidowicz E., Nawarenko A., Podlewska J., (2019), *Patotreści w internecie. Raport o problemie*, Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Zimbardo P. G., (1999), *Psychologia i życie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 202.

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 538) [online, dostęp z dn. 9.11.2021].
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz.U. z 1997 nr 88, poz. 553) [online, dostęp z dn. 9.11.2021].

Czy w internecie można już znaleźć wszystko? Wydaje się, że tak. Wartościowe i pomocne materiały oraz informacje, które ułatwiają nam codzienne życie, ale także szkodliwe treści. Problematyka kontaktu z nimi dotyczy wszystkich, w szczególności jednak najmłodszych użytkowników sieci.

Szkodliwe treści to takie, które mogą wywołać negatywne emocje, a także destrukcyjnie oddziaływać na rozwój emocjonalny, poznawczy i społeczny dzieci oraz młodzieży. Co ważne, kontakt z nimi nie musi być celowy. Na takie materiały można trafić zupełnie przypadkiem.

Dlatego tak istotne jest, by włączać edukację o bezpieczeństwie w sieci podczas zajęć już z najmłodszymi uczniami, uczulać na zagrożenia, nie bać się trudnych tematów i reagować, kiedy jest taka potrzeba. Jak to wszystko zrobić? Odpowiedzi znajdziecie w naszym poradniku.

Publikacja powstała w ramach Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (OSE).

OSE to program publicznej sieci telekomunikacyjnej, dający szkołom w całej Polsce możliwość podłączenia szybkiego, bezpłatnego i bezpiecznego internetu. W ramach OSE prowadzone są także działania edukacyjno-informacyjne, promujące zasady bezpiecznego korzystania z technologii cyfrowych. Program jest realizowany przez Państwowy Instytut Badawczy NASK pod nadzorem Ministerstwa Cyfryzacji.

Więcej informacji na stronach: ose.gov.pl oraz itszkola.ose.gov.pl.

Kontakt:

NASK-PIB
ul. Kolska 12, 01-045 Warszawa
+48 22 182 55 55
ose@nask.pl

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW
BUDŻETU PAŃSTWA